

ks. mgr lic. Tomasz Garwoliński

Dawna książka w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie

Początki kościelnych księgozbiorów warmińskich wiążą się z przybyciem Krzyżaków do Prus i chrystianizacją podbijanych terenów oraz tworzeniem struktur kościelnych. Najstarsze biblioteki kościelne były związane z siedzibami biskupów i kanoników warmińskich, klasztorów oraz parafii. Dzisiejsza Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie jest najstarszą istniejącą w regionie tego typu placówką. Swymi korzeniami sięga założonego w 1565 roku Kolegium Jezuickiego w Braniewie.

Zabytkowy zbiór Biblioteki „Hosianum” liczy obecnie ok. 10 tys. dzieł. Przeważającą jego część stanowią ocalone z pożogi wojennej fragmenty księgozbiorów biblioteki seminarium duchownego w Braniewie, biblioteki biskupiej i kapitulnej oraz archiwum we Fromborku, biblioteki kolegiackiej w Dobrym Mieście, a także bibliotek kościelnych w Barczewie, Ornecie, Reszlu i innych miejscowości diecezji warmińskiej.

Mimo ogromnego dorobku historiografii wciąż jeszcze jest wiele do zrobienia w identyfikacji i opracowaniu starych druków w zbiorach dzisiejszej Biblioteki „Hosianum”. Stąd potrzeba niniejszego opracowania, które stanowi podsumowanie dotychczasowych wieloaspektowych badań autora nad dawną książką z zasobów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie. Chodzi o ukazanie dziejów warmińskich starych druków i bibliotek, charakterystykę zabytkowego zasobu i ukazanie zakresu treściowego, najciekawszych znaków własnościowych i śladów czytelniczych. Badania oparte są na analizie dostępnej literatury, ale w wielu przypadkach – co jest szczególnie cenne – na badaniach z autopsji. W tym sensie zaprezentowane prace badawcze są nowatorskie.

Niniejsze opracowanie jest zbiorem artykułów opublikowanych w monografiach wieloautorskich oraz czasopismach recenzowanych i punktowanych. Ukazują one bogactwo pól badawczych kryjących się pod niepozorną i wydawałoby się tak skromną nazwą, jak „dawna książka”. Znajdujemy niezwykle interesujący materiał dotyczący głównie regionu historycznej Warmii i dziejów Kościoła warmińskiego. Próbuje odpowiedzieć na pytania: kto i jakie księgi gromadził, jaka tematyka interesowała posiadaczy warmińskich księgozbiorów oraz jakie mają one znaczenie dla badania dziejów Kościoła warmińskiego?

Przede wszystkim gromadzone przez wieki księgozbiory na Warmii świadczą o wysokiej kulturze umysłowej ich posiadaczy: biskupów i kanoników warmińskich oraz zakonów tu działających. Wiemy też, chociaż wciąż jeszcze zbyt fragmentarycznie, co zawierają stare druki biblioteki seminaryjnej, a więc jaka tematyka interesowała ich właścicieli. Badając przeszłość zamkniętą w księgach, ukazując przynajmniej jej fragment, chcemy lepiej rozumieć naszą warmińską i kościelną tradycję.

W niniejszym opracowaniu pierwsza grupa artykułów ukazuje osadzenie problematyki dawnej książki w kontekście dziejów biblioteki biskupiej w Lidzbarku i Biblioteki „Hosianum” od 1565 roku do współczesności.

Kolejną grupę artykułów stanowią opracowania pokazujące stosunek człowieka do książki, człowieka, który znał książkę, korzystał z niej, był jej posiadaczem. Stosunek ten można badać na wiele sposobów. Można się zastanawiać nad jej produkcją (druk, oprawa, zdobienia) i upowszechnianiem. Ciekawsze są jednak badania stosunku do książki jej odbiorcy – nabywcy, czytelnika, kolekcjonera. O znaczeniu książki dla czytelnika często mówią też ślady jej lektury. W przypadku księgozbioru Biblioteki „Hosianum” szczególnego znaczenia, na skalę światową, nabiera odkrycie oraz prace badawcze i konserwatorskie nad odręcznymi zapiskami kanonika warmińskiego Mikołaja Kopernika podjęte w latach 2014-2016. Wielką wartość w dziejach książki mają wszelkiego rodzaju pierwodruki. W przypadku historycznej Warmii chodzi tu przede wszystkim o działalność oficyny drukarskiej w Braniewie. W bibliotece seminaryjnej zachował się jedyny na świecie egzemplarz druku *Agenda Parva*, wytłoczonego w braniewskiej oficynie w 1622 roku.

W końcu ostatnią grupę artykułów stanowią opracowania najbardziej związane z teologią, bo ukazujące postacie wybranych świętych występujące w starych drukach Biblioteki „Hosianum”.

Należy jeszcze spróbować odpowiedzieć na pytanie: czy i co wspólnego ma dawna książka z teologią? Na pewno to, że znaczna część starych druków to książki z dziedziny teologii. Ale też działalność bibliotek kościelnych jest dla Kościoła działalnością bliską jego misji ewangelizacyjnej. Biblioteki są narzędziem ewangelizacji. Stąd dokumenty kościelne zachęcają do podjęcia nowych działań dla doceniania i ukazywania wartości dziedzictwa kulturowego Kościoła.

W tę zachętę włącza się przedstawiona rozprawa. Jej nowatorstwo polega na tym, że jest to z jednej strony opracowanie teologiczne, ale też – z drugiej – wykraczające poza ramy ściśle rozumianej teologii. Bowiem mówiąc czy pisząc o dawnej książce czy bibliotekach kościelnych, trzeba potraktować temat szerzej, odwołując się m.in. do historii książki, analizy

księgoznawczej i tegumentologicznej (oprawoznawczej), badań proveniencyjnych itd. W poszczególnych artykułach poddano analizie teologicznej, historycznej i bibliologicznej dawną książkę, następnie w syntetyczny sposób starano się przedstawić wyniki badań, by ubogacić nimi teologię, a w szczególności historię Kościoła warmińskiego. Ta metoda poszerza obszary badań teologii i metodologię teologiczną o nowe obszary, pozwala otwierać teologię na współpracę z innymi dziedzinami wiedzy, w tym szczególnie z historią, bibliologią i sztuką. Wpisuje się przez to w posoborową wizję teologii rzeczywistości ziemskich jako refleksji nad fenomenami doczesności oraz ich odniesienia do wartości wiecznych. Jest też w skromnej części próbą odpowiedzi na pytanie czym jest i czym dziś ma być teologia.

Olsztyn, 31.05.2017

Łukasz Garmoliński